

УДК 81'25

І.М. ОДРЕХІВСЬКА,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики
імені Григорія Кочура
Львівського національного університету імені Івана Франка

ФІЛОСОФІЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОЇ КОНЦЕПЦІЇ ВІКТОРА КОПТІЛОВА: ВІД МЕТАКРИТИКИ ДО ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

У статті запропоновано метатеоретичний огляд перекладознавчої концепції В. Коптілова, зокрема обґрунтовано систему поглядів науковця як автора системної теорії перекладу та представника науково-естетичної критики перекладу. Вагоме місце відводиться типологічному аспекту, що дозволяє охарактеризувати концепцію В. Коптілова у контексті європейського перекладознавства другої половини ХХ ст.

Ключові слова: перекладознавство, теорія перекладу, транслятема, критика перекладу, перекладознавчий аналіз.

На початку ХХІ ст. відбувається децентралізація успадкованих західноцентричних концептуалізацій перекладу, що спричинює реконструкцію національних історій перекладознавства та осмислення й популяризацію перекладознавчих концепцій провідних дослідників у цій галузі, зокрема зі східної Європи. Саме професора В. Коптілова названо «класиком українського перекладознавства» (Р. Зорівчак) і «творцем сучасної української перекладознавчої школи» (О. Огуй, О. Івасюк). Феномен його перекладознавчої концепції полягає у тому, що науковець зробив одну з перших спроб метакритичного дослідження теоретичних засад науки перекладу в Україні. Корпус наукових праць В. Коптілова позиціонує українське перекладознавство вже як цілісну систему знань у тогочасному європейському контексті й у світлі розвитку української перекладознавчої традиції.

Роль системи перекладознавчих поглядів В. Коптілова вже неодноразово ставала предметом філологічних студій. Серед вагомих напрацювань у цьому напрямку варто виокремити серію розвідок Р. Зорівчак та О. Чередниченка про діяльність вченого, статті-спогади колишніх аспірантів В. Коптілова (В. Радчук, Л. Грицик та ін.), репрезентативні огляди українських перекладознавців (О. Івасюк, Л. Коломієць, С. Ткаченко, В. Житник та ін.), а також аспектуальні дослідження, присвячені окремій теоретико-критичній проблемі чи перекладу В. Коптілова (М. Стріха, О. Бросаліна, Т. Шмігер та ін.). Подані праці все ж не окреслюють усю множину теоретичних проблем, критичних зауваг та практичних рішень, над якими працював В. Коптілов, що доводить актуальність подальшого дослідження цієї тематики. Щобільше, систематизація метамови наукових праць В. Коптілова постає доцільною як відповідь на завдання, що стоять сьогодні перед перекладознавчою спільнотою України, зокрема в укладанні енциклопедії українського перекладознавства.

Мета статті – проаналізувати теоретико-критичні засади перекладознавчої концепції В. Коптілова, розкрити їхню сутність та логічне співвідношення, а також охарактеризувати теоретичні константи В. Коптілова у контексті європейського перекладознавства другої половини ХХ ст.

У спробі проєкції західноєвропейської періодизації Дж. Штайнера на українське перекладознавство [1, с. 26–36], наголошено, що дослідження В. Коптілова стали межею між

лінгвістичним та міждисциплінарним етапами у розвитку перекладознавчої думки в Україні. Опорними моментами теоретико-критичної концепції науковця вважаємо класифікацію галузей перекладознавства, визначення об'єкта перекладознавства, предмета художнього перекладу, одиниці перекладу та введення методології перекладознавчого аналізу.

В. Коптілову належить цілісна концепція сутності теорії перекладу, яка об'єднує літературознавчі і лінгвістичні аспекти (одна з дискусійних проблематик досліджень у рамках тогочасної всесоюзної перекладознавчої парадигми). На думку теоретика, з одного боку, перекладознавство послуговується літературознавчим аналізом задля досягнення художності твору та керується мовознавчими дослідженнями, щоб вивчити мовний арсенал оригінального автора. Однак, з іншого боку, наука про переклад повинна шукати свої іманентні категорії, «диференціюватися» [2, с. 204], тому В. Коптілов відстоює погляд про окремішність її структури і методів. Науковець усвідомлював, що без теорії перекладу перекладознавчі студії приречені на описовість та суб'єктивізм суджень, тому поставив мету сформуувати теорію перекладу як науковий інструментарій історико-перекладацьких і критично-перекладацьких досліджень, а також власне практики перекладу. Суголосні у цьому напрямку ідеї В. Коптілова та Дж. Голмза: останній теж акцентує вагу на побудові повної, «інклюзивної» теорії перекладу [3].

Зупинімося насамперед на розподілі галузей перекладознавства, який розробив В. Коптілов спершу в докторській дисертації (1971), згодом висвітлив у програмній статті «Перекладознавство як окрема галузь філології» [4] та цілісно розвинув у монографії 1972 р. [2]. Прикметно, що в зарубіжному перекладознавстві основоположну галузеву класифікацію Дж. Голмз презентував у доповіді на міжнародному конгресі в Копенгагені 1972 р., фактично паралельно із працею В. Коптілова. Доповідь Дж. Голмза було опубліковано вже помертено, наприкінці 1980-х рр. Щобільше, А. Поповіч у монографії «Поетика художнього перекладу. Процес і текст», виданій словацькою мовою 1971 р., теж розробив інтегральну схему перекладознавчих галузей, яку згодом доопрацював для видання наступної книги 1975 р. [5; 6]. Варто зазначити, що після періоду цензури та тривалого замовчування наукової творчості М. Зерова у новітньому перекладознавстві відбувається ре-актуалізація його праць, серед яких і нотатки з програми курсу «Методологія перекладу», де представлено бачення системи перекладознавства М. Калиновичем та М. Зеровим [1, с. 306–307]. Зіставлення класифікації В. Коптілова з вищезазначеними концепціями подано у табл. 1.

Таблиця 1

Концепції галузевої структури перекладознавства

М. Зеров (1932–1933 рр.)	А. Поповіч (1971 р.)
I. Теоретичне перекладознавство – методологія перекладу – історія перекладу – історія перекладознавства II. Практичне перекладознавство – загальна методика перекладу – часткова методика (техніка перекладу з чужої мови на рідну і з рідної на чужу)	I. Загальна теорія перекладу – теорія письмового перекладу – теорія усного перекладу – теорія машинного перекладу II. Спеціальні теорії перекладу теорія науково-технічного перекладу теорія художнього перекладу А. Поповіч (1975 р.) I. Загальна теорія перекладу – теорія письмового перекладу – теорія усного перекладу – теорія машинного перекладу II. Спеціальні теорії перекладу – теорія науково-технічного перекладу – теорія «журналістського» перекладу – теорія художнього перекладу III. Праксеологія перекладу – соціологія перекладу – редагування перекладу – методологія критики перекладу IV. Дидактика перекладу – методика викладання – навчальні ресурси перекладу

<p>В. Коптілов (1971 р.) I. Загальна теорія перекладу II. Часткові теорії перекладу III. Видові теорії перекладу (у посібнику 2003 р. В. Коптілов дав назву «Стильові теорії перекладу» [168]) IV. Критика художнього перекладу V. Історія художнього перекладу</p>	<p>Дж. Голмз (1972 р., опубліковано 1988 р.) I. «Чисте» (pure) перекладознавство – Теоретичне – загальні питання теорії – часткові питання теорії – Дескриптивне – дослідження продукту перекладу – дослідження процесу перекладу – дослідження функцій перекладу II. Прикладне перекладознавство – критика перекладу – дидактика перекладу – допоміжні засоби для перекладу – соціологія перекладу</p>
--	---

Порівняймо сутність кожної з виокремлених галузей, взявши за основу типологію В. Коптілова. На його погляд, *загальна теорія перекладу* повинна досліджувати загальні закономірності художнього перекладу, а саме вивчати специфіку етапів праці перекладача, виробляти засади наукового аналізу перекладу та осмислювати універсальні прийоми художнього перекладу, незалежні від конкретних мов [2, с. 202]. Дж. Голмз теж виділяє у рамках теоретичного перекладознавства загальну теорію перекладу, якій надає вужчий об'єкт дослідження, оскільки аналіз етапів праці перекладача відносить до проблематики описового перекладознавства з орієнтацією на процес перекладу (*descriptive process-oriented Translation Studies*) [3, с. 172–173]. У такому ключі вважаємо суміжними «загальну теорію» Дж. Голмза та «методологію перекладу» М. Зерова.

Часткові теорії перекладу, за В. Коптіловим, покликані збирати, вивчати й пояснювати ефективні прийоми відтворення іншомовних оригіналів на матеріалі рідної мови [2, с. 203]. Вони аналізують морфологічні, лексичні, синтаксичні особливості двох мов і виробляють рекомендації стосовно найрезультативніших способів перекладу текстів. Часткова теорія перекладу Дж. Голмза має набагато ширший спектр питань і поділяється на підвиди, для прикладу, часткова теорія, що обмежується вивченням перекладів певного періоду (*time restricted*) / перекладів певних типів текстів (*text type restricted*) / перекладів з певних мов і культур (*area restricted*) / перекладів, які за основу беруть різну одиницю перекладу – слово, речення чи текст (*rank restricted*), тощо [3, с. 174–175]. Якщо в А. Поповіча цю ділянку досліджень не враховано, то М. Зеров виділяє «практичне перекладознавство» з розподілом на загальну та часткову методик перекладу, що співзвучне з концепцією В. Коптілова. Згідно з поясненням теоретика, *видові теорії перекладу* аналізують й узагальнюють досвід художнього перекладу творів певного виду (жанру) літератури – поезії, прози та драматургії, і «підказують, коли це можливо, до іншомовного оригіналу певну аналогію у вітчизняній літературній традиції» [2, с. 203]. У другому виданні «Теорії і практики перекладу» (2003 р.) науковець змінює назву на «Стильові теорії перекладу» залежно від приналежності до певного функціонального стилю (теорії перекладу наукових і технічних текстів, офіційно-ділових текстів, публіцистики та художніх творів). Видові чи, за пізнішою редакцією, стильові теорії перекладу В. Коптілова суголосні з вищезгаданою частковою теорією перекладу Дж. Голмза, що обмежується вивченням перекладів певних типів текстів, та спеціальною теорією А. Поповіча.

Критика художнього перекладу, як стверджує В. Коптілов, дає обґрунтовану оцінку конкретним перекладам у зіставленні з оригіналом, пояснює доцільність добору для перекладу творів іншомовної літератури (літературознавча критика) й аналізує текст перекладу з погляду відповідності мови перекладу нормам літературної мови, якою перекладено твір (лінгвістична критика) [2, с. 203–204]. А. Поповіч не врахував критику перекладу в схемі 1971 р., проте в доопрацьованій версії 1975 р. виокремлює «методологію критики перекладу», що належить до праксеології перекладу [408]. Дж. Голмз зараховує критику перекладу до сфери прикладного перекладознавства, іншими ділянками якого є навчання перекладачів та укладання перекладацьких ресурсів (словників, програм тощо) [3, с. 177–178].

Історія художнього перекладу досліджує та узагальнює досвід перекладачів минулого, з'ясовує, як змінювались методи перекладу та висвітлює зв'язки перекладної та оригінальної літератури в часовому вимірі [2, с. 203]. Ані А. Поповіч, ані Дж. Голмз не виділяють історію перекладу як окрему галузь. Дж. Голмз лише пропонує синхронний розгляд теорій певного часопростору. Випереджає свій час М. Зеров, диференціюючи історію перекладу та історію перекладознавства.

У монографії Т. Шмігера відзначено, що у класифікації В. Коптілова «не враховано методу викладання перекладу й не згадано теорію науково-технічного й усного перекладу» [1, с. 170]. Проте з цим твердженням можна частково не погодитись. В. Радчук твердить, що «методику В. Коптілов іменує частковою теорією, відрізняючи її від теорії загальної (котру можна було б назвати методологією перекладу) і стильових (логічно, що в такому разі стильові легко розгалужуються ще й на жанрові)» [7, с. 11]. Іншими словами, теорію науково-технічного та інших видів перекладу В. Коптілов відносить до стильових теорій перекладу, й аналітичний інструментарій методики викладання перекладу можна запозичити із часткової теорії перекладу, проте з огляду на сучасний щабель розвитку методики навчання перекладу цього буде, звісно, замало.

Отже, проаналізовані спроби диференціації галузей перекладознавства підводять до єдиного висновку, сформульованого ще В. Коптіловим, що усі сфери рівнозначно важливі як окремі види науково-творчої діяльності та необхідні для нормального функціонування й розвитку науки про переклад. Безперечно, враховуючи сучасні наукові тенденції, окрім основних перекладознавчих галузей, вагому роль відіграють допоміжні перекладознавчі дисципліни, серед яких – перекладознавча бібліографія, перекладознавча і перекладацька текстологія та перекладознавча історіографія. Зв'язок перекладознавства з іншими науками В. Коптілов описує лише у системі філологічних дисциплін та філософії й естетики, тоді як новітній погляд на міждисциплінарність науки про переклад значно розширився і залучає культурологію, психологію, когнітивістику, соціологію та ін. Власне, таке спрощене бачення В. Коптіловим інтердисциплінарності перекладознавства має об'єктивну причину: в радянські часи в гуманітарних науках панував т. зв. методологічний монізм, який насаджувала панівна методологія. Принцип багатовекторної інтерпретації перекладного твору не вписувався у задані методологічні рамки.

До невідкладних завдань перекладознавства В. Коптілов зараховує вироблення чіткого визначення художнього перекладу, яке «відповідало б рівню розвитку сучасної науки» [4, с. 50]. Однак власну спробу дефініції В. Коптілов висновує в еволюції «знакових» трактувань перекладу: «Досить часто у визначеннях перекладу виступає поняття функції, зокрема у визначеннях радянських учених А. Федорова і Г. Гачечиладзе, польського дослідника З. Клеменсевича та чеського теоретика Ї. Левого. Проте не в усіх цих дефініціях поняття «функція» має тотожний зміст» [4, с. 50]. Спираючись на варті уваги елементи з різних дефініцій («перевага функції мовних засобів над їх формою» у З. Клеменсевича, «невикористання при перекладі поезики й мовних засобів невідповідних оригіналові течій та напрямів літератури, до якої належить оригінал», за Ї. Левим, «творчий характер перекладу» із Г. Гачечиладзе, «функціональний підхід до знаходження мовних еквівалентів в перекладі» за А. Федоровим) та враховуючи їх істотні вади (абстрактність визначення З. Клеменсевича, відкидання аналізу «твору в собі» Ї. Левим, певний ступінь перекладацьких вільностей, за дефініцією Г. Гачечиладзе та ін.) [4, с. 51–52], а також проектуючи визначення, сформульовані у рамках української перекладознавчої школи (М. Рильського, О. Кундзіча та С. Ковганюка), В. Коптілов приходить до такого бачення об'єкта перекладознавства – перекладу художнього твору як «процесу, в якому перекладний твір, як твір літературний, зберігає ідейно-образну структуру оригіналу (іншомовного літературного твору) і виступає як його семантико-стилістична паралель» [4, с. 54]. Звідси, бачимо «метакритичний» погляд науковця на існуючі дефініції та синтез їх конструктивних елементів. В. Коптілов віддає перевагу слову «паралель» над іншими можливими варіантами («віддзеркалення» / «відображення»), тому що намагався підкреслити «творчий (не механічний, «копіїстський») характер праці [4, с. 54] й зацентрувати на вказівці проведення паралелі через збереження ідейно-образної структури першотвору, що обмежує «свободу» творчості перекладача [4, с. 54]. Таким чином, відштовхуючись від концептуального трактування В. Коптіловим «художнього перекладу», визначимо основні принципи його роботи як теоретика:

– принцип *системності*: розгляд перекладу як складної системи («структурно організованого цілого літературного твору»), що зберігає ідейно-образну структуру оригіналу та є його семантико-стилістичною паралеллю; водночас художній переклад є елементом системи національної культури;

– принцип *естетичності*: «художній переклад – явище наскрізь естетичне» [2, с. 3], переклад повинен підпорядковуватись естетичній концепції оригіналу;

– принцип *контекстуальності*: врахування двох епох, двох середовищ (національних, культурних, географічних) та двох стилістичних систем – т. зв. «тріада» обмежень В. Коптілова чітко окреслює контекстуальність роботи перекладача чи перекладознавця;

– принцип *інтенційності*: спираючись на центральне поняття феноменології «інтенційність» як спрямованість свідомості на об'єкт пізнання, прослідковуємо, що В. Коптілов виразно позиціонує у своїй теорії перекладу питання «еталона»: «Де той «еталон», з яким ми могли б порівняти оригінальний літературний твір? Цим еталоном є авторський задум, але відображенням його, закріпленим у слові [...], залишається той же таки текст художнього твору» [2, с. 84]. Іншими словами, В. Коптілов акцентує свідому націленість праці перекладача на концепцію оригінального автора, що втілена у художньо-му творі, від якого слід відштовхуватись інтерпретатору.

Методологічною домінантою перекладознавчої концепції В. Коптілова, яка визначає характер, естетичну суть й значущість його поглядів, є поняття перекладознавчого аналізу. За В. Коптіловим, це – «нова якість», а не механічне поєднання літературознавчих та лінгвістичних підходів, що стає ядром повноправної галузі філологічної науки – перекладознавства [2, с. 205]. У розробці перекладознавчого аналізу науковець використовує поняття структурної типології, яку з перекладознавчого погляду визначає як «систематизацію та інвентаризацію явищ різних перекладів за структурними ознаками (тобто ознаками, істотними з погляду структури перекладу)» [2, с. 187]. Опорним методом перекладознавчого аналізу В. Коптілов вважає метод накладання структури художнього перекладу на структуру оригіналу на основі рівнів мовної ієрархії (від фонологічного до синтаксичного) [2, с. 197], проте наголошує на доцільності врахування контексту, оскільки ідейно-образна структура формується «не у вакуумі» [2, с. 198].

На основі вивчення перекладознавчих аналізів, проведених В. Коптіловим у 1960–80-х рр. у критичних студіях, визначаємо, що аналіз перекладу в дослідника охоплював такі аспекти: (1) *історико-генетичний* (вивчення передумов перекладу, мотивації перекладача здійснити інтерпретацію); (2) *структурно-функціональний* (аналіз структури перекладу в зіставленні з оригіналом, його вивчення як художньої цілісності, як естетичної системи); (3) *історико-функціональний* (прогнозування ролі перекладу в циклі існуючих перекладів).

У плані структури перекладознавчий аналіз В. Коптілова відіграє роль своєрідної п'ятирівневої матриці, що «модерує» інтерпретацію першотвору перекладачем «від структурно значимих деталей художньої форми до широких узагальнень ідейно-художнього плану» [4, с. 56]. У цьому руслі В. Коптілов підтримує твердження Л. Гінзбурга: «Вміння знаходити слово для перекладача полягає не лише в тому, щоб у безмежжі рідної мови відшукати єдино вірне слово, відповідне слову першотвору, а й у тому, щоб у самому оригіналі знайти те слово чи ту деталь, від якої він буде «відштовхуватись» у роботі над певною строфою, а може, й цілим віршем» [8, с. 291–292]. Так, підходимо до наступного концептуального положення В. Коптілова – виокремлення «домінанти» та «одиниці» перекладу.

За В. Коптіловим, між текстом першотвору і текстом перекладу свідомість інтерпретатора (чи то перекладача, чи критика перекладу) буде «проміжною інстанцією», що є наслідком аналізу першого тексту і водночас робочим кресленням для спорудження другого. Це «робоче креслення» набуває вигляду певної абстрактної моделі, яка закріплює істотні особливості та ігнорує неістотні риси тексту [9, с. 116–117]. По суті, у цьому «робочому кресленні» інтерпретатору слід визначити домінанту перекладу та осмислити різновиди «одиниць перекладу» даного твору. В. Коптілов трактує поняття «домінанти твору» згідно з концепцією О. Фінкеля, що «кожний твір має якийсь центральний пункт», і «ця естетична та історико-культурна домінанта може лежати у різних галузях твору» [10, с. 176–177], що є продовженням поглядів М. Зерова («Те “основне” може лежати і в галузі змістових,

і формальних компонентів» [11, с. 618]). У перекладознавчих колах спостерігається однаковість думок про вагомість виокремлення домінанти першотвору, скажімо, П. Тороп підсумовує, що домінанта має цілком об'єктивний характер і впливає із твору, а не читацької (дослідницької) інтерпретації чи історичних умов [12, с. 103].

Думки О. Фінкеля, В. Коптілова та П. Торопа можна звести до тези, що домінанта – центральний найважливіший елемент у тексті, своєрідний індикатор смислу, тому в процесі перекладу іншою мовою перекладач приділяє йому пильну увагу. Відповідно, В. Коптілов виділяє три групи елементів у художньому перекладі: (1) елементи точного перекладу (перша група деталей), куди можна віднести домінанту твору, (2) проміжні елементи (друга група деталей) та (3) елементи вільного перекладу (третья група деталей) [9, с. 120], аргументуючи умовний поділ так: «Коли в першій групі елементів відбивається прагнення перекладача якомога ближче підійти до першотвору, то в другій групі здійснюється розумний компроміс між точністю й художністю: неможливість точної копії оригіналу переборюється художнім перетворенням його в межах, встановлених самим оригіналом [...], третя група елементів – це майже неunikненні втрати, [...] жертви, на які змушений іти перекладач в ім'я збереження семантико-стилістичної структури твору» [9, с. 121]. У пізнішій праці В. Коптілов вводить поняття «одиниці перекладу», не проводячи чіткої демаркаційної лінії між змистовим наповненням вживаних ним «елемент» та «одиниця» перекладу. Різниця тут принципова, і її «відчитати» можна лише у контексті усіх напрацювань теоретика 1970-х рр., що писались у рамках панівного тоді структурного методу.

В. Коптілов наголошує, що повного розуміння твору можна досягти лише на основі глибокого аналізу його мови [9, с. 122], і всі літературознавчі узагальнення набувають переконливості, коли спираються на об'єктивні дані *лінгвістичного аналізу* (курсив наш – І.О.). З-поміж методів лінгвістичного аналізу в науці про переклад найпридатнішим є метод структурного дослідження тексту [9, с. 122], тобто В. Коптілов має на увазі структурний аналіз «зафіксованих на письмі *відрізків мовлення*, які вже набули естетичного значення художніх творів» [9, с. 123]. І далі теоретик продовжує: «Треба одразу ж застерегти дослідника від спокуси безпосереднього порівняння слів, синтаксичних конструкцій чи асонансів оригіналу з відповідними складниками тексту перекладу. *Перекладаються не елементи тексту: в художньому перекладі відтворюється функція того чи іншого елемента в естетичній цілості оригіналу*» (курсив наш – І.О.) [13, с. 58–59]. Йдеться тут про «мовні елементи» та їх актуалізацію у художньому перекладі (відповідно елементи порівнюються до одиниць мовної системи – фонетики, морфології, лексики тощо).

В. Коптілов продовжує цю думку: «Структурний аналіз тексту нічим не допоможе перекладачеві там, де автор натякає на історичні події чи суспільні обставини або там, де твір містить завуальовані чи стилізовані цитати інших творів. У всіх цих випадках автор оригіналу скеровує думку читача не всередину свого твору (не в “омовлену” форму), а “назовні”, мобілізує його асоціації з іншими творами чи з подіями суспільного життя, *не названими* в тексті» (курсив наш – І.О.) [9, с. 129]. Так, теоретик наводить промовистий приклад, вказуючи непридатність структурного аналізу для виявлення прихованих цитат із середньовічної Народної книжки про Фауста в тексті роману Т. Манна «Доктор Фаустус», які відіграють досить важливу роль, оскільки створюють пародійну відстань між героями давньої легенди і персонажами сучасного роману [9, с. 129]. Тому в канву своєї концепції В. Коптілов вводить поняття одиниці перекладу, яку іменує «*транслятемою*». У науковій інтерпретації В. Коптілова поняття одиниці перекладу ширше, аніж поняття «елемента», здебільше – одиниця перекладу включає в себе «мовний» елемент чи навіть елементи, оскільки, за В. Коптіловим, межі терміна «транслятема» дозволяють тримати в полі зору переклад як явище естетичне за своєю природою і лінгвістичне – за засобами вираження суті твору. Науковець ілюструє, що у реалістичній драмі й комедії транслятема включатиме в себе обмін репліками між персонажами, у ліричному вірші вона дорівнюватиме порівнянню чи метафорі, а в тексті повісті чи оповідання розтягнеться від речення до абзацу, тобто транслятема – це певний «*атом змісту*», який не можна поділити без руйнування цього змісту» [14, с. 13]. У своїх працях О. Швейцер відстоював думку (його підтримував Я. Рецкер), що «одиниця перекладу» становить *contradiction in adjecto*, оскільки будь-яка одиниця – це стала величина певного рівня мови, тоді як процес перекладу – динамічний і не

може бути простою «сукупністю одиниць» [15, с. 39]. Проте, як бачимо, О. Швейцер все ж говорив про «елемент» перекладу, а не його одиницю. Самобутність наукової інтерпретації поняття «одиниці перекладу», запропонованої В. Коптіловим, полягає у тому, що теоретик не розглядає її відокремлено від інших проблем, а навпаки – вводить її у категоріальний ряд власної перекладознавчої концепції, тим самим доводячи синтетичність своїх теоретичних поглядів.

В. Коптілов підняв теоретичний статус перекладознавства до рівня самостійної галузі філології, виокремивши його структуру (класифікація галузей перекладознавства) та методологію (поняття «перекладознавчий аналіз» та суміжних із ним «норма перекладу», «одиниця перекладу»). Вагомо, що дослідник випрацював терміносистему українського перекладознавства. Доробок В. Коптілова-теоретика є далеко не знаком перекладознавчої історії, його праці – фундаментальні з погляду системності дослідника в осмисленні явищ перекладацького процесу. На основі розвідки бачимо перспективу для нових розробок, пов'язаних із ширшим типологічним осмисленням концепції В. Коптілова у світовому контексті перекладознавчих досліджень ХХ ст.

Список використаних джерел

1. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя / Т. Шмігер. – Київ: Смолоскип, 2009. – 342 с.
2. Коптілов В. Першотвір і переклад: (роздуми і спостереження) / В. Коптілов. – Київ: Дніпро, 1972. – 214 с.
3. Holmes J.S. The Name and Nature of Translation Studies / J.S. Holmes // The Translation Studies Reader / ed. by L. Venuti. – London; New York: Routledge, 2000. – P. 172–185.
4. Коптілов В. Перекладознавство як окрема галузь філології / В. Коптілов // Мовознавство. – 1971. – № 2. – С. 50–57.
5. Popovič A. Poetika umeleckého prekladu. Proces a text / A. Popovič. – Bratislava: Tatran, 1971. – 166 s.
6. Popovič A. Teória umeleckého prekladu: Aspekty textu a literárnej metakomunikácie. – Bratislava: Tatran, 1975. – 293 s.
7. Радчук В. Яка теорія допоможе практиці? / В. Радчук, Л.М. Черноватий, В.І. Карабан, В.О. Подміногін та ін. // О.М. Фінкель – забутий теоретик українського перекладознавства: зб. вибр. праць. – Вінниця: Нова Книга, 2007. – С. 10–33.
8. Гинзбург Л. Вначале было слово / Л. Гинзбург // Мастерство перевода: сб. 1. 1959. – Москва: Советский писатель, 1959. – С. 287–294.
9. Коптілов В. Актуальні питання українського художнього перекладу / В. Коптілов. – Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 1971. – 132 с.
10. Фінкель О. Теорія і практика перекладу / О. Фінкель // О.М. Фінкель – забутий теоретик українського перекладознавства: зб. вибр. праць. – Вінниця: Нова Книга, 2007. – С. 49–182.
11. Зеров М. Українське письменство / М. Зеров; упоряд. М. Сулима; післямова М. Москаленка. – Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 1301 с.
12. Тороп П. Тотальный перевод / П. Тороп. – Тарту: Изд-во Тарт. ун-та, 1995. – 220 с.
13. Коптілов В. Критерії оцінки перекладу / В. Коптілов // Радянське літературознавство. – 1972. – № 8. – С. 53–59.
14. Коптілов В. Теорія і практика перекладу / В. Коптілов. – Київ: Юніверс, 2003. – 280 с.
15. Швейцер А. Возможна ли общая теория перевода? / А. Швейцер // Тетради переводчика. – 1970. – Вып. 7. – С. 35–44.

References

1. Shmiher, T. *Istoriia ukrains'koho perekladoznavstva 20 storichchia* [History of the Ukrainian Translation Studies of the 20th century]. Kyiv, Smoloskyp Publ., 2009, 342 p.
2. Koptilov, V. *Pershotvir i pereklad (rozдумы i sposterezhennia)* [Original and Translation (thoughts and observations)]. Kyiv, Dnipro Publ., 1972, 214 p.
3. Holmes, J.S. *The Name and Nature of Translation Studies. The Translation Studies Reader.* London & New York, Routledge, 2000, pp. 172-185.

4. Koptilov, V. *Perekladoznavstvo iak okrema haluz' filolohii* [Translation Studies as a separate branch of Philology]. *Movoznavstvo* [Linguistics], 1971, no. 2, pp. 50-7.
5. Popovič, A. *Poetika umeleckého prekladu. Proces a text* [The Poetics of Artistic Translation. Process and the Text]. Bratislava, Tatran Publ., 1971, 166 p.
6. Popovič, A. *Teória umeleckého prekladu: Aspekty textu a literárnej metakomunikácie* [Theory of Artistic Translation. Text Aspects and Literary Communication]. Bratislava, Tatran Publ., 1975, 293 p.
7. Radchuk, V. *Yaka teoriia dopomozhe praktytsi?* [Which theory might help the practice?]. *O.M. Finkel' - zabutyj teoretyk ukrains'koho perekladoznavstva* [O.M. Finkel - The Forgotten Theorist of Ukrainian Translation Studies]. Vinnytsia, Nova Knyha Publ., 2007, pp. 10-33.
8. Ginzburg, L. *Vnachale bylo slovo* [First was the Word] *Masterstvo perevoda* [The Artistry of Translation]. Moscow, Sovetskij pisatel Publ., 1959, no. 1, pp. 287-294.
9. Koptilov, V. *Aktual'ni pytannia ukrainskoho khudozhn'oho prekladu* [Topical Problems of Ukrainian Literary Translation]. Kyiv, Kyiv University Publ., 1971, 132 p.
10. Finkel, O. *Teoriia i praktyka prekladu* [Theory and Practice of Translation]. *O.M. Finkel' - zabutyj teoretyk ukrains'koho perekladoznavstva* [O.M. Finkel - The Forgotten Theorist of Ukrainian Translation Studies]. Vinnytsia, Nova Knyha Publ., 2007, pp. 49-182.
11. Zerov, M. *Ukrains'ke Pys'menstvo* [Ukrainian Writings]. Kyiv, Osnovy Publ., 2003, 1301 p.
12. Torop, P. *Totalnyi perevod* [Total translation]. Tartu, Tartu University Publ., 1995, 220 p.
13. Koptilov, V. *Kryterii otsinky prekladu* [The Criteria in Translation Evaluation]. *Radianske literaturoznavstvo* [Soviet Literary Studies], 1972, no. 8, pp. 53-59.
14. Koptilov, V. *Teoriia i praktyka prekladu* [Theory and Practice of Translation]. Kyiv, Universe Publ., 2003, 280 p.
15. Shveitser, A. *Vozmozhna li obschaia teoriia perevoda?* [Is unified theory of translation possible?]. *Tetradi perevodchika* [Translator's Notebook], 1970, vol 7, pp. 35-44.

В статье предложен метатеоретический обзор переводческой концепции В. Коптилова, в частности обоснована система взглядов ученого как автора системной теории перевода и представителя научно-эстетической критики перевода. Значительная часть исследования посвящена типологическому изучению, что позволяет охарактеризовать концепцию В. Коптилова в контексте европейского переводоведения второй половины XX в.

Ключевые слова: переводоведение, теория перевода, транслятема, критика перевода, переводоведческий анализ.

The present article sets out to provide a multisided analysis of Victor Koptilov's concept in theory of translation, which became a yardstick by which most Ukrainian translation theories (1970–1990s) were evolving. It could be paralleled with that of

J. Holmes in the Western world. The paper explores Koptilov's translation theory in a dialogue with other Ukrainian and foreign scholars' reflections and is focused on key concepts of V. Koptilov's theory, i.e. phenomenon of translation, translateme, norm and element of translation, as well as on his views on the status of translation criticism within Translation Studies, its structure, methodology and criteria for quality assessment.

Key words: Translation Studies, translation theory, translateme, translation criticism, translational analysis.

Одержано 7.11.2016.